

ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ОРГАНІЧНОГО ІНТЕГРУВАННЯ В СОТ

Основним лейтмотивом діяльності українських компаній на міжнародній арені є повноцінна інтеграція України в глобальне економічне середовище. Тому завдання економіки, втілене у парадигмі виживання, переросло у вирішення проблеми зростання конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У статті визначені основні проблеми і шляхи успішного інтегрування України в СОТ.

Full integration of Ukraine in the global economic environment is the main thrust of Ukrainian companies in the international arena. Therefore the task of the economy, embodied in the paradigm of survival, grown in solution increase competitiveness on domestic and foreign market. The basic problems and the successful integration of Ukraine to the WTO is the main leitmotif in this article.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інтеграція, Світова організація торгівлі, внутрішній ринок, зовнішній ринок.

Вступ. Сучасний етап розвитку світового господарства та світогосподарських зв'язків, їх інтенсифікація і зростання відкритості країн, і, насамперед, економічної відкритості, ставлять підприємство будь-якої країни в умови постійно прогресуючої конкуренції та різкої активізації боротьби за усі фактори виживання та успішного розвитку: споживача, технології, засоби виробництва, природні та людські ресурси. Зростання національної конкурентоспроможності є пріоритетом для багатьох країн. Вирішення цієї проблеми стає головним і для України, особливо у контексті змін умов діяльності підприємств пов'язаних із вступом України до СОТ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових працях вітчизняних вчених: Л.Л. Антонюк, Я. Жаліла, І.С. Калініченко, О.А. Паршиної, С.І. Савчук, Н.В. Тарасової, – була поставлена проблема конкурентоспроможності українських підприємств. Також було розглянуто правові відносини українських підприємств на міжнародній арені. Переважна кількість публікацій про відносини Україна – СОТ містить інформаційний характер у сенсі реакції товаровиробників на прийняття умов СОТ. Проблема конкурентоздатності почала активно досліджуватись в період переходу України до ринкових відносин. В зв'язку із подальшим розвитком і поглибленням світогосподарських відносин тема зростання конкурентоздатності на зовнішньому ринку як похідна від конкурентоздатності на внутрішньому потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Показати основні складові категорії «міжнародна конкурентоздатність», її взаємозв'язок з категорією «конкурентоздатність на внутрішньому ринку», місце України в міжнародних рейтингах конкурентоздатності.

Виклад основного матеріалу. Сильне підприємство в сучасних умовах – це підприємство, яке вміє вести ефективну боротьбу за усі ці фактори, яке вміє бути конкурентоспроможним.

Ці положення на Заході не є новими. В такі умови поставлена більшість підприємств і досвід ведення міжнародного бізнесу нараховує уже не одне десятиріччя. Усвідомлюється це і в Україні.

Але українські підприємства знаходяться в принципово іншій ситуації. Досвід ведення боротьби за свої економічні інтереси для них на міжнародному ринку відомий, але в умовах вступу країни до СОТ, вони не повністю готові до такої боротьби. Разом із членством у СОТ Україна отримала ряд можливостей і обмежень, яких вимагає СОТ.

На сьогоднішній день основним лейтмотивом діяльності українських компаній на міжнародній арені є повноцінна інтеграція України в глобальне економічне середовище. Саме тому завдання економіки, втілене у парадигмі виживання, переросло у вирішення проблеми зростання конкурентоспроможності як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Незважаючи на дорогу у 15 років до вступу у СОТ, Україна не була готова до найбільш повного використання переваг, які вона отримала із членством у цій глобальній організації. Разом із тим економіка України виявилась досить вразливою до нових правил, обов'язкових до виконання усіма членами організації. Сьогодні Україна отримала різке посилення іноземних товаровиробників через збільшення обсягів імпортової продукції, як наслідок – погіршення торговельного і платіжного балансів. Особливо відчутним є скорочення державної підтримки українським підприємствам, в тому числі підприємствам машинобудівної галузі.

Можна досить довго перераховувати причини і негативні наслідки діяльності українських підприємств за міжнародними правилами, але основною, на думку автора, є їх низька конкурентоспроможність навіть на внутрішньому ринку.

Зростання конкурентоспроможності українських компаній та можливість ефективної реалізації конкурентних переваг на світовому ринку є найважливішою гарантією економічного зростання України.

Конкурентоспроможність – властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на

ринку на рівних з присутніми там аналогічними товарами, послугами чи конкуруючими суб'єктами ринкових відносин [1, с. 480].

Конкурентоспроможність товару, послуги, суб'єкта зазвичай визначається по відношенню до товарів, присутніх на ринку, і характеризує ступінь задоволення споживача у порівнянні з аналогічними товарами-конкурентами.

Конкурентоспроможність національної промисловості на межі століть меншою мірою залежить від продуктивності праці, а більшою – від здатності компаній брати участь у багатосторонній міжнародній інтеграції [2, с.41].

Актуальним для України є визначення Дж.Сакса: «Конкурентоспроможними країнами є ті держави, які вибирають інститути і політику, що сприяє довгостроковому зростанню» [3]. Україна в роки своєї незалежності будувала економічну політику, орієнтовану на отримання результату в короткостроковий період. Чого варта лише так звана «шокова терапія». Заради справедливості, зазначимо, що очікуваний результат був отриманий. Цим і вдовольнилися. Програма інноваційного розвитку у нашій країні так і не була втілена.

Разом із тим, успіхів досягають зазвичай ті підприємства, які були бідними аграрними державами і зважились на створення своїх високотехнологічних галузей економіки за допомогою фінансування та захисту інтелектуальної власності, зосередження на капіталомістких технологіях, які виробляють товари з найбільшою часткою доданої вартості, а, відповідно, з найбільшою питомою вагою у державному ВВП.

Залежно від того, відносно чого чи кого використовується поняття «конкурентоспроможність», розділяють:

- 1) конкурентоспроможність господарських суб'єктів;
- 2) конкурентоспроможність продукції господарських суб'єктів.

Варто одразу ж відзначити, що оцінка конкурентоспроможності країни базується на конкурентоспроможності підприємства, а значить на оцінці конкурентоспроможності їх продукції.

Основними складовими досягнення успіху в конкуренції в міжнародних масштабах є наявність наступних факторів – вершин національного «ромба» [1, с. 175]:

- Умови для факторів виробництва. Рівень робочої сили, якість інфраструктури, рівень забезпеченості природними ресурсами, рівень фінансової забезпеченості.
- Стан попиту. Характер попиту на внутрішньому ринку для галузевого продукту чи послуг.
- Споріднені та підтримуючі галузі. Наявність чи відсутність в країні галузей-постачальниць чи інших супутніх галузей, конкурентоздатних на міжнародному рівні.
- Умови для стратегії, структури та суперництва. Існуючі в країні умови створення, організації та управління компаніями, а також характер внутрішньої конкуренції.

За М.Портером конкурентоздатність зумовлюється:

- 1) рівнем суперництва між існуючими конкурентами;
- 2) можливістю появи нових конкурентів;
- 3) впливом постачальників;
- 4) впливом покупців;
- 5) наявністю товарів-замінників.

Наведені вище фактори є зовнішніми відносно конкретної фірми. Вони можуть лише збільшувати або зменшувати можливості фірми у досягненні успіху. Вирішальним є успішне використання конкурентних переваг підприємства. Портер поділяє їх на два види: лідерство за витратами та диференціація продукції.

Директор інституту національного розвитку Російської федерації Гельвановський М.І. розглядає конкурентоздатність як систему, що складається із 3-х блоків [4]. Перший блок (макроблок чи блок країни) є головним, тому що конкурують держави, країни. Кожна нація тримається за свою певну територію. Тому найбільш важливим рівнем конкурентоздатності є конкурентоздатність країни. Другим є галузевий, або регіональний блок, третій – блок підприємства. Для успішної роботи всієї системи необхідна злагоджена робота усіх трьох блоків.

За умови членства у СОТ особливої гостроти набуває проблема міжнародної конкурентоздатності України. Якщо країна веде економічну діяльність не тільки в своїй країні, але й в інших країнах світу через зовнішню торгівлю та прямі іноземні інвестиції, говорять про світову конкурентоздатність компаній-учасників такої діяльності.

Беззаперечним також є те, що підприємство, яке займає значну долю на міжнародному ринку для своєї продукції, за умови проведення діяльності відповідно меті підприємства і отримання прибутку, є конкурентоспроможним. Отримання прибутку підприємством є необхідною умовою конкурентоздатності і є індикатором того, що воно реалізувало свою ринкову нішу.

Варто відзначити, що конкурентоздатне на зовнішньому ринку підприємство володіє і регіональною, і місцевою конкурентоздатністю. Таким чином міжнародна конкурентоздатність є найбільш досконалою з усіх видів, так як вона включає в себе усі інші типи. Якщо підприємство реалізує свою продукцію за межами країни, або володіє активами у інших країнах, воно володіє найбільш досконалим

видом конкуренції і є глобальним конкурентом.

Стає зрозумілою головна причина проблем інтегрування української економіки у світове господарство – низька конкурентоспроможність економіки, галузей, підприємств, продукції. Можливість врегулювати платіжний баланс за рахунок експорту переважної кількості сировинної продукції, або продукції з низьким ступенем обробки призвела до відсутності реальної конкурентоздатності української економіки.

Сьогодні, як і протягом усього пострадянського періоду, Україна експлуатує конкурентні переваги створені історично, незалежно від розвитку людської діяльності. За можливість використання надр – одну із найвагоміших конкурентних переваг – підприємства завдячують природі. За рівнем забезпеченості основними факторами виробництва Україна поряд із найрозвинутішими країнами світу (США, Японією, Німеччиною, Францією, Англією, Канадою) посідає за [5]:

- забезпеченістю «землею» – 3 місце;
- забезпеченістю трудовими ресурсами – 4 місце;
- забезпеченістю науковим потенціалом – 3 місце.

Реалізація цих можливостей не стала першочерговим завданням для жодного українського уряду. Тільки українська економіка могла «дозволити» собі йти екстенсивним шляхом розвитку, а також збільшувати обсяги експорту за рахунок збільшення добутку корисних копалин та невисокого ступеня їх обробки.

Разом із тим, підприємства, конкуруючі на основі створення ними оригінальних, нових продуктів, володіють іншим типом конкурентоздатності. Вони в більшій мірі використовують не можливості отримані незалежно від них, вони самі створюють для себе дані можливості, створюючи нові товари, випереджуючи не існуючі до того потреби людей і на цій підставі створюють ринок для своєї продукції, що в повній мірі підтверджує виділення М. Портером диверсифікації продукції в одну із основних конкурентних переваг.

Саме тому стала бестселером книга шведських економістів К. Нордстрема та Й. Ріддестрале «Бізнес в стилі фанк». Критерієм успіху, на їх думку, є вміння відрізнитись від інших, поєднувати непоєднане. Україні варто дослухатись до твердження: «Те, що користувалося попитом раніше, вимагало небагато знань та величезної кількості болтів і гайок. Нові товари, які цінуються споживачами сьогодні, вимагають величезного інтелектуального внеску і дуже мало «заліза». Конкурентна перевага важить не більше снів метелика» [6].

Сучасний етап розвитку світового господарства «вимагає» виробництва товарів, які володіють наступними властивостями:

- масовість;
- технічна та інтелектуальна складність;
- орієнтація на світовий ринок.

Що стосується України, то кардинальна зміна структури експорту можлива лише у довгостроковий період. Саме тому не є актуальним дане питання для кожного окремо взятого підприємства чи підприємця (через бажання отримання прибутку вже у короткостроковій перспективі). Саме тому вступ до СОТ не став «вікном» виходу на світовий ринок і залишився практично невикористаним в сенсі можливості «завоювання» нових ринків. Склалась ситуація, коли «завойовувати» нічим.

Сьогодні під впливом науково-технічної революції виникли істотні зміни у сфері споживання і нові вимоги до якості товару, яка є показником технічної сторони продукції. Відомий спеціаліст у сфері управління якістю японський професор К. Ісікава зауважує: «З точки зору правильного процесу управління необхідно знати, показників якої якості потребує споживач і який зв'язок між важливими і другорядними показниками. Якщо ви цього не знаєте, ви будете отримувати скарги споживачів, незважаючи на те, що товар має хорошу конструкцію, хороші технічні характеристики, відповідає діючим стандартам і пройшов жорсткий контроль у виробництві» [7].

Попри все визначити ступінь відмінності того чи іншого товару, присутнього на ринку, для оцінки можливостей виходу підприємства на ринок із своєю продукцією дуже важко, особливо, якщо підприємство планує вихід на ринок із монополістичною конкуренцією. На сьогоднішній день не існує загальноприйнятих критеріїв до оцінки конкурентоспроможності. Визначення переліку різних видів характеристик конкурентоздатності і зведення цих показників до одного знаменника є об'єктом різних міжнародних рейтингів.

Варто відзначити, що найважливішими в оцінці конкурентоспроможності є показники рівня розвитку

технологій та рівня розвитку інфраструктури бізнесу.

Показники рейтингів у певній мірі є суб'єктивними, хоча не втрачають свою значимість у просуванні країни та її підприємств на світовому ринку. Найбільш впливовою організацією у прийнятті рішень в світовій економіці є Всесвітній економічний форум. Рейтинг конкурентоздатності Всесвітнього економічного форуму відображає конкурентоздатність країни на мікрорівні, при цьому сама структура даного поняття складається з:

- оцінки конкурентоздатності безпосередньо самих підприємств (рівня кваліфікації працівників,

технологічної забезпеченості, стану основних фондів, кваліфікації управлінців);

- оцінки сукупності тих умов, які безпосередньо формують конкурентоздатність підприємств, але знаходяться поза межами самих підприємств (інфраструктура, доступність ресурсів, дороги, системи зв'язку, освітній рівень, законодавство, науково-технічний розвиток).

Всесвітній економічний форум є неурядовою організацією, не пов'язаною з будь-якими політичними, партійними чи релігійними інтересами [8, с.1]. Саме тому рейтинги, складені цією організацією, формують сприйняття країни міжнародною спільнотою та можуть слугувати вагомим чинником для іноземних інвесторів. Одним із найбільш вагомим індексом, який розраховує ВЕФ, є індекс глобальної конкурентоспроможності. Ним вимірюється рівень розвитку економіки, рівень розвиненості ринків, перспективи зростання в середньостроковій перспективі. Лише 82 місце із 133 країн посіла Україна у цьому рейтингу. Така позиція рівня конкурентоспроможності серед інших країн викликана серйозними проблемами, пов'язаними з різким падінням попиту на експортну продукцію, девальвацією гривні і руйнуванням фінансової системи [9].

Прояснює таку ситуацію положення України в інших рейтингах. Протягом 10-и років Україна в індексі сприйняття корупції «кружляє» навколо 100-го місця. Індекс економічної свободи, який оцінює країни за незалежними 10-а категоріями, в тому числі регуляторну, торгову, фіскальну, монетарну, фінансову політику, ступінь втручання держави в економіку, становив 53,3%, що характеризує країну, як «в основному не вільну»[8, с. 3,5]. За показниками умов торгівлі Україна перебуває на рівні, нижче від середнього, посівши 131 місце[10, с. 71]. Жодне членство у будь-якій глобальній організації, наприклад України в СОТ, не спричинить моментального зростання рівня активності економіки, якщо для цього не створені елементарні умови.

Висновки. Конкурентоспроможність, як цільова установка – це, звичайно, проблема, яка може вирішуватися системно[4]. Проблема зростання національної конкурентоспроможності має стати пріоритетною у формуванні економічної політики. Системна державницька політика має спонукати створення багатогалузевих підприємств, що працюють на кінцевий продукт, який відповідає усім параметрам конкурентоздатної продукції.

Взаємозв'язок економічної конкурентоздатності є невід'ємним з макроекономічною конкурентоздатністю, особливо в сенсі інтегрування України до СОТ.

Основним фактором конкурентоздатності стає якість продукції, саме це для України стає неявним торговим бар'єром у відносинах українських підприємств з зарубіжними партнерами.

Відсутність досвіду роботи в умовах високоглобалізованого світового ринку є однією із перешкод для роботи українських підприємств.

Саме тому, Україні варто перейняти досвід розвинутих країн, виробити програму адаптації до умов світового ринку, а головне, виробити програму, спрямовану на довгостроковий розвиток української економіки.

Література

1. Портер Майкл Э. Конкуренция : [уч. пос.] / Портер Майкл Э. ; [пер. с англ.]. – М. : Вильямс, 2000. – 495 с.
2. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: [монографія] / Антонюк Л.Л. – К: КНЕУ, 2004. – 275 с.
3. Michael.E.Porter, JeffreyD.Sashes, and Andrew M.Warner.Executive Summary: Current Competitiveness, and Growth Competentiveness Report 2000(Oxford: Oxford Unibersity Press,2000),p.14
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buggetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/1998/vestniksf76-9/vestniksf76-9000.htm>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niurr.gov.ua/>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://best-resume.net/free.htm>
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.hrm.ru/db/hrm/Ishikava_Kaoru/glossary.html
8. Марусов А. Україна у світових рейтингах / Марусов А. // Бюрократ – видання Центр сприяння інституційному розвитку державної служби. – 2007.– № 11-13. С. 46-48.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58064.doc.htm
10. Іващук І.О. Позиціонування країн у світових рейтингах за основними ознаками рівня відкритості економіки / І.О. Іващук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 69-76.

Надійшла 02.09.2010